

การนำวิธีวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณามาใช้ในการวิจัยทางการศึกษา

อลิศรา ศิริศรี

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Research) อาจจะเป็นคำที่ค่อนข้างใหม่สำหรับวงการการศึกษา ซึ่งเรื่องนี้ก็ไม่ได้เป็นเพียงแค่เฉพาะในบ้านเราเท่านั้น อย่างไรก็ตามวิธีการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาได้ถูกนำมาใช้เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการวิจัยทางการศึกษาขึ้นและนับวันก็จะยิ่งทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น

แท้จริงแล้วการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) นี้เป็นวิธีการของสาขาวิชามนุษยวิทยา (Anthropological Method) จุดประสงค์หรือเป้าหมายแรกเริ่มของวิธีการนี้เพื่อที่จะใช้ศึกษาถึงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต ความเชื่อ ของกลุ่มชนหนึ่งๆ ที่มีลักษณะแตกต่างไปจากวัฒนธรรมของคนกลุ่มใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมตะวันตก วัตถุประสงค์เพื่อที่ชาวตะวันตกจะได้มีความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชนกลุ่มอื่น เพื่อประโยชน์ในการติดต่อและเปลี่ยนแปลงสังคมในที่สุด อย่างไรก็ตามในช่วงระยะเวลาประมาณ

เกือบ 2 ทศวรรษที่ผ่านมานักวิจัยและนักวิชาการทางการศึกษาได้เริ่มหันเหความสนใจและให้ความสำคัญต่อการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาเพิ่มมากขึ้น มีการนำมาใช้ศึกษาวิจัยในระบบของการศึกษา ในระบบของโรงเรียนแม้กระทั่งสถาบันการศึกษาแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (The National Institute of Education (NIE)) ได้พยายามกระตุ้นให้มีการวิจัยประเมินผลของโปรแกรมการศึกษาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาถึงกระบวนการที่จะนำนวัตกรรมเข้าสู่ระบบโรงเรียน และพบว่าการศึกษาวิจัยเชิงนี้ให้ข้อมูลที่มีลักษณะแตกต่างไปจากการวิจัยแนวเดิม ก่อให้เกิดแนวทางใหม่ที่ใช้ใน

การมองลักษณะปัญหาที่แตกต่างไปจากเดิม เป็นการมองที่มีความหมายมากขึ้น มีการให้ความสำคัญแก่สมาชิกของสังคมกลุ่มนี้มากขึ้น เช่น การศึกษาถึงชีวิตของนักเรียนในโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษา การศึกษาถึงลักษณะการใช้เวลาและความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในโรงเรียน ระดับประถมศึกษา เป็นต้น การศึกษานี้ได้พบความหลากหลายของลักษณะของนักเรียน บางครั้งอาจจะเป็นการศึกษาจากหลายโรงเรียน ในระดับการศึกษาเดียวกัน หรือการศึกษาถึงลักษณะชีวิตของนักเรียนในเมือง ลักษณะชีวิตของนักเรียนในชนบทหรืออาจจะเป็นการศึกษาถึงลักษณะการดำเนินงานบริหารของผู้บริหารโรงเรียนก็ได้เช่นเดียวกัน

ก่อนที่จะกล่าวถึงการวิจัยเชิงนี้ต่อไป จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจในเบื้องต้นก่อนว่า การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา^๕ มีลักษณะเฉพาะ และแตกต่างจากการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ที่คุ้นเคยกันมานาน หรือการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ทั้งหลาย การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา^๕ จะแตกต่างไปจากงานวิจัยแนวอื่น นับตั้งแต่การตั้งปัญหาหรือการได้มาซึ่งปัญหาที่ต้องการจะศึกษา วัตถุประสงค์ ตลอดจนวิธีการดำเนินงาน ขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และการเสนอผลของการศึกษา การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา^๕

มีนักการศึกษาหลายท่านใช้ชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น Field Studies, Field Work, Naturalistic Inquiry, Ethnography เป็นต้น สำหรับคำว่า Ethnography ซึ่งมีนักการศึกษาบางท่านจะใช้ในลักษณะที่ว่าเมื่อใช้คำว่า การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แล้ว จะหมายถึง การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Research) ซึ่งการวิจัยเชิงนี้เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการวิจัยเชิงคุณภาพ

ถ้าจะมีคำถามว่า การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา Ethnography หรือ Ethnographic Research คืออะไร อาจจะตอบสั้น ๆ ง่าย ๆ ว่าเป็นการศึกษาวัฒนธรรม คำถามที่จะตามมาคือ อะไรคือวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรมคืออะไร หรือว่าส่วนใดของวัฒนธรรมที่ต้องการจะศึกษาลักษณะของคำตอบอาจจะเห็นว่า วัฒนธรรมคือลักษณะของการดำเนินชีวิตของบุคคล หรือของกลุ่มบุคคลในสังคมหนึ่ง ๆ หรือในชุมชนหนึ่ง ๆ ที่มีความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ภาษาที่เป็นเครื่องชี้ นำให้เป็นไปดังที่ Geertz (1976) กล่าวว่า การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา^๕ แท้ที่จริงแล้วคือการที่นำตัวเราหรือผู้วิจัยเข้าไปสู่สิ่งที่ Geertz เรียกว่า Thick Description หมายถึง ความพยายามที่จะบรรยาย หรือพรรณนา (Describe) อย่างละเอียดลึกซึ้ง

ถึงเหตุการณ์ ปรากฏการณ์ หรือสิ่งที่เกิดขึ้น การตีความหมายหรือหาความหมาย (Interpretation) เพื่อที่จะอธิบายถึงลักษณะและความ เป็นไปอันสลับซับซ้อนของสังคมนั้น ๆ ดังนั้น การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาจึงมุ่งเน้นไปที่การ หาความหมายของพฤติกรรม (Behavior) หรือ การกระทำ (Action) ของบุคคลในสังคม หรือ ในกลุ่มชนหนึ่ง ๆ ซึ่งมีแนวคิดอยู่ว่าพฤติกรรม ของบุคคลหรือการกระทำทุกอย่างไม่ได้จบอยู่ ในตัวเอง หรือจบอยู่แค่นั้น พฤติกรรมหรือ การกระทำทุกอย่างที่บุคคลแสดงออกมานั้นมี จุดมุ่งหมาย มีความหมายเฉพาะ อาจจะเป็น ความหมายเฉพาะของบุคคลนั้น หรือระหว่าง บุคคล หรือลักษณะเฉพาะของสังคมนั้น เช่น เรื่องการยิ้มของคนไทยซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะ ของสังคมไทย ที่จะไม่พบ หรือพบได้ยากใน สังคมอื่น ถ้าบุคคลภายนอกที่ไม่คุ้นเคยกับคน ไทย ย่อมจะไม่เข้าใจความหมายของ “การยิ้ม” นี้

จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้น อาจจะเป็นการยากที่จะเห็นแนวทางปฏิบัติของการวิจัย แนวนี้ ปัญหาอย่างหนึ่งที่เกิดคือ ภาพพจน์ที่ บุคคลมีเมื่อมีการเอ่ยถึง คำว่า วัฒนธรรม โดยส่วนใหญ่แล้วมักจะนึกไปถึง ลักษณะของ สังคมในระดับมหภาค กล่าวคือ วัฒนธรรม ของประเทศ วัฒนธรรมประจำภาค วัฒนธรรม

ของชนกลุ่มน้อย เช่น วัฒนธรรมของชาวเขา แท้ที่จริงแล้วสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการ จะศึกษานั้น อาจจะเป็นลักษณะของสังคมกลุ่มย่อย กลุ่มใด กลุ่มหนึ่งย่อมได้ แต่ที่สำคัญคือจะต้องมี ลักษณะของสังคมที่สมบูรณ์ (Complete Society) เช่น ถ้าต้องการจะศึกษาในระบบ การศึกษา กลุ่มสังคมน้อยอาจจะเป็นชั้นเรียน ห้องเรียน โรงเรียน หรือกลุ่มโรงเรียน โดย จะศึกษาถึงเหตุการณ์ (Event) ปรากฏการณ์ (Phenomena) ที่เกิดขึ้น เช่น การเรียนการสอน ของครู ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ลักษณะการเรียนของนักเรียน ความสัมพันธ์ ของนักเรียนในชั้นเรียน จะเห็นได้ว่าชั้นเรียน ห้องเรียนหนึ่ง ๆ มีลักษณะสมบูรณ์ ของการ เป็นสังคมหนึ่ง ที่มีรูปแบบของการพูด ภาษา ที่ใช้ ทำทางปฏิกริยาโต้ตอบ การปฏิบัติตัว ของนักเรียนหรือการปฏิบัติของห้อง ที่แตกต่าง ไปจากห้องอื่น หรือชั้นเรียนอื่น

สิ่งที่ เป็นลักษณะเฉพาะของการศึกษา วิจัยในแนวทางนี้คือเรื่องหนึ่งคือ ผู้วิจัยจะต้อง หลีกเลี่ยงหรือพยายามที่จะไม่ให้แนวความคิด คำนิยม หรือทัศนคติที่ตนมีอยู่เดิมมีอิทธิพลไป กำหนด ตัดสินหรือให้คุณค่าความเชื่อ คำนิยม และแนวความคิดของบุคคลกลุ่มนั้น เช่น ความ รู้สึกหรือความคิดว่าวัฒนธรรมของผู้อื่นด้อย กว่าวัฒนธรรมของผู้วิจัย ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า

Ethnocentric นอกจากนั้นผู้วิจัยจะต้องพยายามในอันที่เข้าใจความหมาย ความคิด ความรู้สึกต่าง ๆ ของกลุ่มสังคมนั้นจากสายตาคนภายใน จากสายตาของสมาชิกในกลุ่ม (Emic perspective) ที่ฟังจะคิด ฟังจะรู้สึกและเข้าใจ ซึ่งการจะเข้าใจและทำได้ในลักษณะนี้ผู้วิจัยจำเป็นจะต้องใช้เวลาอยู่ในสังคมนั้นพอสมควร (ซึ่งในกรณีกำหนดระยะเวลาที่แน่ชัดไม่ได้ขึ้นอยู่กับลักษณะสภาพของสังคมที่ศึกษา รวมทั้งความสามารถของผู้วิจัย) ผู้วิจัยอาจจะต้องร่วมทำกิจกรรมบางอย่างของกลุ่มตัวตัวของผู้วิจัย ญุณแจสำคัญหรือเครื่องมือของการทำวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาคือ ผู้วิจัยนั่นเอง ซึ่งขั้นตอนของการทำวิจัยนี้มีกระบวนการที่สำคัญหลัก ๆ พอสรุปได้ดังนี้ คือ

1. การเข้าสู่สนามและการกำหนดบทบาทของผู้วิจัย (Entry to the field & Establishing the role)

ขั้นแรกของการทำวิจัย ผู้วิจัยจะทำการตนเองให้คุ้นเคยกับสถานที่ สถานการณ์ สภาพการณ์ สิ่งแวดล้อมที่ต้องการจะศึกษาโดยคร่าว ๆ จากนั้นจึงพยายามกำหนดบทบาทของตนเองในสภาพการณ์นั้นให้แน่ชัด โดยผู้วิจัยจะต้องทราบว่าตนเองเป็นใครและจะมาทำอะไรในสังคมนั้น ทั้งผู้วิจัยจำเป็นที่ต้องชี้แจงและ

แนะนำตนเองกับสมาชิกหรือบุคคลในสังคมนั้นที่ตนเองจะต้องเกี่ยวข้องด้วย และผู้วิจัยจะต้องแสดงบทบาทให้สอดคล้องกับที่ได้ชี้แจงไว้ หนึ่งการยินยอมของเจ้าของสถานที่ เจ้าของเหตุการณ์ หรือเจ้าของข้อมูลนั้น การเข้าสู่สนามนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญและมีผลต่อการศึกษาขั้นต่อไปทั้งต่อการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ที่ผ่านมามีงานวิจัยหลายเรื่องที่ไม่ประสบผลสำเร็จ หรือต้องยกเลิกกลางคันเนื่องมาจากผู้วิจัยไม่เป็นที่ยอมรับ ไม่ได้รับความเชื่อใจ ไว้วางใจจากสมาชิกของสังคมนั้น ยกตัวอย่างกรณีที่ผู้วิจัยแห่งหนึ่งซึ่งผู้บริหารโรงเรียนยินยอมให้เข้าทำการศึกษาได้ แต่เมื่อผู้วิจัยต้องเก็บข้อมูลจากชั้นเรียนปรากฏว่าไม่ได้รับการต้อนรับจากครูผู้สอนวิชาผู้วิจัยเปรียบเสมือนคนแปลกหน้าที่เข้าไปเป็นส่วนเกินของสังคมนั้น ย่อมสร้างความแปลกใจ สงสัย ข้องใจ และก่อให้เกิดบรรยากาศที่น่าอึดอัดแก่สมาชิกกลุ่มได้ ผู้วิจัยอาจถูกมองจากครูประจำวิชาว่าเป็นสายสืบ มาจากผู้บริหาร นักเรียนอาจมองว่ามีคนใหม่ที่จะมาคอยควบคุมการเรียนและความประพฤติของเขา เป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจำเป็นต้องได้รับการยินยอมจากผู้บริหาร จากครูประจำชั้น ครูผู้สอนในการที่เข้าไปอยู่ในชั้นเรียน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Collecting Data) กระบวนการศึกษาวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณานี้จะมีลักษณะการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง มีลักษณะของการหลอมน้ำ เช่น การเก็บข้อมูลนั้นจะเริ่มตั้งแต่ผู้วิจัยได้ก้าวเข้าสู่สภาพการณ์นั้น ผู้วิจัยจะเริ่มสังเกตเก็บข้อมูลเบื้องต้นง่าย ๆ อาจจะเป็นลักษณะสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ลักษณะการจัดโต๊ะเรียน ม้านั่ง โต๊ะครู การจัดบอร์ด นอกจากนั้นอาจสังเกตลักษณะของบุคคลโดยทั่วไป เป็นต้น เทคนิคในการเก็บข้อมูลของการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณานี้อยู่อย่างน้อย 3 วิธีการหลัก คือ

2.1 การสังเกต (Observation) สำหรับการสังเกตนี้มีหลายรูปแบบ แต่ที่เป็นหัวใจของงานคือ Participant-Observation คือผู้วิจัยจะเป็น Participant observer หมายความว่าผู้วิจัยจะเป็นผู้สังเกตที่อยู่ในเหตุการณ์สภาพการณ์จริง การที่ผู้วิจัยร่วมเป็นสมาชิกทำกิจกรรมกลุ่ม แต่ในขณะเดียวกันผู้วิจัยจะต้องทำตนเป็นกลางไม่เข้ากับกลุ่มสมาชิกย่อยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ทำตัวไม่เข้ากับฝ่ายใด

นอกจากนั้นในกระบวนการสังเกตนี้จะต้องมีเทคนิคในการจดบันทึก (Field-note Taking) เนื่องจากการจดบันทึกต่อหน้าบุคคลย่อมจะมีผลกระทบต่อปฏิสัมพันธ์หรือ การกระทำของบุคคลได้ ดังนั้นผู้วิจัยจะต้องพยายามที่จะจดให้น้อยที่สุดต่อหน้าบุคคลที่ผู้วิจัยสนทนาคด้วย

ขณะเดียวกันผู้วิจัยจะต้องรีบจับบันทึกทันทีที่มีโอกาสว่างหรืออยู่ตามลำพัง สำหรับในบันทึกควรจะประกอบด้วย เวลา สถานที่ ชื่อบุคคล ลักษณะของเหตุการณ์ การกระทำที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยต้องคอยสังเกต มีการตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา มีความไวต่อการรับรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ เผื่อระวังว่าจะมีอะไรใหม่ๆ เกิดขึ้นโดยตลอด มีทักษะความสามารถในการสังเกตและวิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และโยงใยความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้รูปแบบของการเก็บข้อมูล จุดสนใจของการสังเกตอาจเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาเมื่อผู้วิจัยย่างเข้าสู่สภาพการณ์ใหม่

2.2 การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นวิธีการเก็บข้อมูลที่สำคัญอีกวิธีหนึ่ง ลักษณะของการสัมภาษณ์นั้นควรจะออกมาในลักษณะของการสนทนา (conversation) มากกว่าที่จะเป็นการสัมภาษณ์ตามรูปแบบที่เราคุ้นเคย แต่เป็นการแลกเปลี่ยนความคิด ข้อมูล ประสบการณ์ระหว่างผู้วิจัยกับสมาชิกของสังคมมากกว่า จะเป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยเป็นฝ่ายบอคำถามต่าง ๆ และรอรับคำตอบจากผู้ถูกสัมภาษณ์ ลักษณะของคำถามจะเปลี่ยนไปตามเหตุการณ์และบุคคล ในการสัมภาษณ์นี้อาจจะจัดรูปแบบทั้งลักษณะเป็นทางการ (Formal interview) และไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคคลและเหตุการณ์

จากการสัมผัสภาษาทั้งผู้วิจัยและสมาชิกของสังคมจะเริ่มที่จะรู้จักซึ่งกันและกันมากขึ้น ผู้วิจัยได้มีโอกาสศึกษาถึงลักษณะการแสดงออกของบุคคล เข้าใจถึงความหมายของภาษาและและคำพูดที่ใช้ นอกเหนือไปจากเนื้อหาของสิ่งที่พูด เรื่องของภาษา คำพูดเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ผู้วิจัยควรจะให้ความสนใจ ประเด็นแรก คือ การศึกษาวิจัยแนวนี้ยอมที่จะให้ผู้ที่เราศึกษาได้ใช้ภาษาของเขาในการแสดงออก ซึ่งความคิดเห็น ความรู้สึก การเล่าเหตุการณ์ การให้ข้อมูล ข่าวสาร ภาษานี้เองเป็นตัวกำหนดกรอบแนวความคิด ความรู้สึก ความเชื่อของกลุ่มคน เช่น การที่ในสังคมไทยเรามีการใช้คำว่า “เกรงใจ” ซึ่งคำๆ นี้ไม่พบในสังคมอื่น เป็นการแสดงออกของชนบทรอบนิยมของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี ดังนั้นในประเด็นที่ตามมาคือ ผู้วิจัยจะต้องมีความเข้าใจเป็นอย่างดีในภาษาที่สังคมนั้นใช้ “ภาษา” ในที่นี้ไม่ได้กำหนดลงไปเพียงแต่ภาษาท้องถิ่นเท่านั้น “ภาษา” ในที่นี้อาจหมายถึง คำเฉพาะ หรือ คำแสดงที่ถูกสร้างขึ้นและใช้ในสังคมนั้น เพื่อการสื่อความหมายเฉพาะในกลุ่มนั้นเช่นในกลุ่มของผู้เสพยาเสพติด จะมีชื่อที่ใช้ในการเรียกชนิดของยาเสพติดต่างๆ หรือการเรียกชื่อของผู้เสพยาต่างชนิดกันจะมีชื่อเรียกบุคคลนั้นแตกต่างกัน ดังนั้นเฉพาะผู้ที่อยู่ในแวดวงหรือในสังคมนั้นเท่านั้นที่จะเข้าใจความหมาย หรือว่าในชั้นเรียนหนึ่งๆ หรือใน

โรงเรียนหนึ่งๆ นักเรียนอาจมีการเรียกชื่อครูที่เขาตั้งกันขึ้นมาเอง โดยที่นักเรียนเหล่านั้นมีเหตุผลเฉพาะกลุ่มที่เรียกหรือให้ชื่อครูเช่นนั้น ทั้งนี้ภาษารวมไปถึงการเรียกชื่อหรือสื่อความหมายอย่างอื่นได้อีก ในลักษณะเช่นนี้แล้วผู้วิจัยต้องทราบว่าจะเมื่อสมาชิกเอ่ยคำนั้นขึ้นมาแล้วจะหมายถึงอะไร ต้องค้นหาต่อไปถึงเหตุผลในการให้ชื่อนั้น ทั้งนี้ภาษารวมไปถึงการเรียกชื่อหรือการสื่อความหมายอย่างอื่นได้อีกนอกเหนือจากตัวอย่างดังกล่าว ในลักษณะเช่นนี้ผู้วิจัยต้องทราบว่าจะเมื่อสมาชิกเอ่ยคำนั้นแล้วหมายถึงอะไร หรือเรียกชื่อนั้นแล้วหมายถึงใคร และค้นหาต่อไปว่าทำไมจึงเรียกอย่างนี้ อะไรเป็นตัวกำหนดนั้นคือ เป็นการตีความหมายของการกระทำในสังคมนั้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงแนวความคิดของกลุ่มของสังคมนั้นได้เป็นอย่างดี

ลักษณะเฉพาะและวิธีการเก็บข้อมูลดังกล่าว จะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่มีลักษณะทั้งกว้างและลึกในขณะเดียวกัน ซึ่งจะแตกต่างไปจากการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ที่ได้มีการกำหนดกรอบของแนวคำตอบของสิ่งที่ต้องการจะศึกษาเป็นการล่วงหน้า ประเด็นที่น่าสนใจและประเด็นที่สำคัญของเรื่องที่ศึกษาจะค่อยๆ ปรากฏขึ้น แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้วิจัยในการที่จะวิเคราะห์หาความสัมพันธ์และโยงใยความสัมพันธ์ของข้อมูลต่างๆ ที่ได้

2.3 การศึกษาวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) เอกสารต่าง ๆ ที่จะใช้ในการวิเคราะห์นั้นมีอยู่หลายรูปแบบนับตั้งแต่หนังสือพิมพ์ ทะเบียนประวัติจดหมายติดต่อกัน ซึ่งอาจจะเป็นจดหมายติดต่อกันระหว่างหน่วยงานหรือภายในหน่วยงานบันทึกข้อความท้ายจดหมาย จดหมายเหตุนับที่กประจำวัน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นกิจกรรมประจำวัน ความคิดพื้นฐานของสังคมนั้น นอกจากนั้นยังมีบรรดาภาพถ่าย ภาพยนตร์ ภาพศิลป์ งานศิลปะต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงถึงบรรทัดฐานค่านิยม การดำเนินชีวิตของกลุ่มสังคมนั้นได้ในอีกลักษณะหนึ่ง และยังเป็นการยืนยันข้อมูลที่ได้มาโดย 2 วิธีแรก นอกเหนือจากนี้สิ่งที่ผู้วิจัยสามารถที่จะนำมาศึกษาและวิเคราะห์ได้อีก ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน คำพังเพย คำสอน คำขวัญ เพลงกล่อมเด็ก เป็นต้น

วิธีการเก็บข้อมูลทั้ง 3 ลักษณะดังกล่าว นอกจากจะทำให้ได้ข้อมูลที่มีลักษณะแตกต่างกันแล้วผู้วิจัยจะนำข้อมูลต่าง ๆ นี้ มาผสมผสานเข้าด้วยกันเพื่อจะได้มาซึ่งภาพรวมของสังคมนั้น ผู้วิจัยจะนำข้อมูลดังกล่าวมาเปรียบเทียบ นำมายืนยันซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาว่าสิ่งที่พูด สิ่งที่กระทำ และสิ่งที่ถูกบันทึกหรือเขียนไว้นั้นมีความสอดคล้องกันหรือไม่ หรือขัดแย้งกันหรือไม่ ถ้ามี

การขัดแย้ง สิ่งที่น่าสนใจต่อไปคือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้น เกิดขึ้นในลักษณะใด

3. การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis of Data) การศึกษาวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาใช้รูปแบบการเก็บข้อมูลในหลายลักษณะ หลายวิธี และระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บข้อมูล เหล่านี้เป็นส่วนที่แสดงถึงลักษณะเด่นของการวิจัยและความเที่ยงตรงของข้อมูล ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า การวิจัยที่ได้ข้อมูลมาจำนวนมากจะเป็นเกณฑ์ในการตัดสินว่า การวิจัยนั้นดี เพราะถ้าผู้วิจัยไม่สามารถที่จะวิเคราะห์ตีความหมายหรือหาความหมายของข้อมูลนั้น หรือในอีกกรณีหนึ่งคือ ข้อมูลที่ได้มานั้นไม่มีความสำคัญหรือไม่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา หรือมีความเกี่ยวข้องน้อย

ดังได้กล่าวในช่วงต้นแล้ว ลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของการศึกษาวิจัยแนวนี้คือ กระบวนการต่าง ๆ นั้นจะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและอาจจะเกิดขึ้นพร้อมกันได้ ดังนั้นผู้วิจัยไม่ต้องรอจนกว่าจะเก็บข้อมูลเสร็จจึงวิเคราะห์ข้อมูลนั้น การวิเคราะห์ข้อมูลทำได้ตั้งแต่ในกระบวนการเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์ การสังเกต การศึกษาเอกสาร เช่น ในขณะที่เราจดบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยอาจเกิดแนวความคิดวิเคราะห์ข้อมูลนั้น นอกจากนั้นจะเป็นประโยชน์อย่างมากถ้าได้มีการบันทึก

ความคิดเห็นแนวการวิเคราะห์ไว้ การที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสวิเคราะห์ข้อมูลในระหว่างกระบวนการเก็บข้อมูลนั้น เป็นการช่วยปรับปรุงแนวทางที่จะเก็บข้อมูลต่อไป เป็นการช่วยกำหนดจุดความสนใจในการวิจัยให้ชัดเจนยิ่งขึ้นเป็นกระบวนการประเมินต่อกันอย่างต่อเนื่อง เช่น เรารู้อะไรบ้างแล้ว และอะไรที่ควรจรรู้เพิ่มอีกผู้วิจัยจะต้องระลึกไว้ว่าเหตุการณ์หรือสิ่งใด ๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว และเราได้มาเก็บข้อมูลภายหลัง จะไม่เหมือนหรือไม่สามารถที่จะเทียบเท่ากับการเก็บข้อมูลในขณะที่เกิดเหตุการณ์นั้น

กระบวนการต่าง ๆ ของการศึกษาแนวนี้ยืดหยุ่น เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องสัมพันธ์กับสภาพการณ์ขณะนั้น หรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้นมิได้หลายรูปแบบ^๕ ขึ้นอยู่กับลักษณะของเรื่องที่ศึกษา ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ บทสรุป บทวิเคราะห์นั้นขึ้นโดยตรงกับการแปลความหมายของข้อมูลของผู้วิจัยวัตถุประสงค์ของการศึกษาแนวนี้คือความพยายามที่จะเข้าใจ การกระทำของบุคคลในสภาพการณ์ และสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติในสถานที่ที่เหตุการณ์เกิดขึ้นจริง ความพยายามศึกษา เข้าใจบุคคลในสภาพแวดล้อมในสังคมที่เขาเป็น อยู่ในสังคมที่เขาดำเนินชีวิตอยู่เป็น

ประจำ ดังนั้นผู้วิจัยไม่สามารถที่จะคาดการณ์ล่วงหน้าถึงข้อมูลที่จะได้หรือแม้แต่การกำหนดถึงลักษณะการวิเคราะห์ข้อมูล และการเสนอผลอย่างไรก็ตาม Rist (1973) ได้พยายามสรุปแนวทางที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยเชิงนี้โดยที่เขาได้รวบรวมจากรายงานการศึกษาวิจัยต่าง ๆ ในแนวทางนี้ ซึ่งพอจะเสนอแนวทางการวิเคราะห์ไว้ว่ามีอย่างน้อยที่สุด 7 แนวทาง ดังต่อไปนี้คือ

3.1 การวิเคราะห์บทบาท (Role Analysis) เช่นการศึกษาบทบาทของครูใหญ่หรือผู้อำนวยการโรงเรียน หรือบทบาทของผู้บริหาร เป็นการวิเคราะห์ในแนวทางว่าเมื่อบุคคลได้รับตำแหน่งหรือบทบาทหน้าที่แล้ว จะส่งผลต่อพฤติกรรม ต่อการกระทำ หรือต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้นกับบุคคลอื่นอย่างไร

3.2 การวิเคราะห์เครือข่ายการทำงาน (Network Analysis) เป็นการศึกษาวิเคราะห์ถึงกลไกเชื่อมสัมพันธ์ในการดำเนินการขององค์กร ของหน่วยงาน เช่นเรื่องของนโยบายการส่งต่อข่าวสารของหน่วยงาน

3.3 การศึกษาวิเคราะห์ถึงวิวัฒนาการ (Natural History) เป็นการศึกษาถึงความ เป็นมาขององค์กร ของหน่วยงาน หรือของสังคมนั้น

3.4 การวิเคราะห์ประเด็นสำคัญของสังคมที่ศึกษา หรือของเหตุการณ์ที่ศึกษา (Theme Analysis) เป็นการจับกลุ่มและเสนอข้อมูลโดยใช้ประเด็นสำคัญๆ ที่พบในการศึกษาเรื่องนั้น หรือของสังคมนั้น ๆ

3.5 การวิเคราะห์ถึงการจัดสรรทรัพยากรขององค์กร (Resource Allocation) เป็นการศึกษา ประเมินถึงลักษณะ รูปแบบวิธีการที่องค์กร หน่วยงานดำเนินการจัดสรรกับบรรดาทรัพยากรต่าง ๆ เช่น งบประมาณ บุคลากร เวลา เป็นต้น

3.6 การศึกษาถึงธรรมเนียม ประเพณี และสัญลักษณ์ของสังคมนั้น (Ritual & Symbolism) เป็นการศึกษาถึงประเพณี และสัญลักษณ์ต่างๆ ที่เป็นหลักของสังคม ที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม การแสดงความคิด ความรู้สึกของสังคมนั้น

3.7 การศึกษาถึงเหตุการณ์วิกฤต (Critical Evident) เป็นการให้ความสนใจที่พฤติกรรม หรือเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อ การปฏิบัติเดิม หรือการปฏิบัติที่เป็นอยู่ขององค์กร หรือของหน่วยงาน หรือของสังคมนั้น

แนวการวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 7 ข้อดังกล่าว เป็นเพียงการเสนอแนวทางในการจัดลำดับ

และการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้ ยังมีรูปแบบและแนวทางอื่นนอกเหนือจากที่กล่าวข้างต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของเหตุการณ์ และตัวผู้วิจัย

4. การเสนอผลสรุปการวิจัย (Presenting the Study)

การที่ผู้วิจัยพยายามหาความหมายจากข้อมูลต่างๆ ที่สังเกตได้ หรือจากการสัมภาษณ์ หรือการวิเคราะห์เอกสาร จะเป็นการค่อย ๆ พัฒนาทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษานั้น ผู้วิจัยพยายามสร้างมโนทัศน์ของสภาพการณ์ธรรมชาตินี้จากข้อมูลที่ได้มา เป็นการสร้างภาพรวมจากเหตุการณ์ย่อย ๆ ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น ซึ่งเป็นลักษณะของการอุปมาน (Inductive Approach)

เนื่องจากลักษณะของวิธีการเก็บข้อมูล และลักษณะของข้อมูลในการวิจัยแนวนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เวลาในการที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ข้อมูลที่ได้จะมีลักษณะเป็นเชิงพรรณนาสิ่งที่แน่นอนคือ ปริมาณของข้อมูลจะมีมากมายนับร้อยหน้าได้ การที่จะบรรจุทุกอย่างที่ผู้วิจัยเก็บมาได้ นั้น ผนวกเข้ากับการวิเคราะห์ การแปลความของข้อมูล ยิ่งเป็นการเพิ่มปริมาณของผลการศึกษา ทั้งนี้จึงจำเป็นจะต้องมีวิธีการและรูปแบบของการเสนอรายงานผลการวิจัย โดยต้องคำนึงถึงประเด็นสำคัญและลักษณะ

กลุ่มของผู้อ่าน หรือผู้ที่จะรับฟังรายงานการวิจัยเป็นหลัก เช่น ถ้าเป็นการเสนอต่อคณะกรรมการวิชาการ ผู้วิจัยอาจจะต้องอธิบายถึงรายละเอียดของสภาพการณ์ การเสนอข้อมูลบางอย่างได้ในรายละเอียด แม้กระทั่งข้อคิดเห็นของผู้วิจัยเอง แต่ทำให้ผู้ฟัง หรือผู้อ่านที่เป็นผู้ที่อยู่ในระดับนโยบาย การสรุปอาจจะต้องทำให้สั้นกะทัดรัดและชัดเจน โดยทั่วไปอาจเป็นการบรรยายสรุป โดยนำตัวอย่างข้อมูลบางอย่างมาใช้สนับสนุนการวิเคราะห์หรือการเสนอผลงานได้ อย่างไรก็ตามการตัดสินใจการให้คุณค่าของการศึกษาวิจัยนั้นขึ้นอยู่กับผู้อ่านที่จะตัดสินใจด้วยตัวผู้อ่านเอง ลักษณะดังกล่าวจะแตกต่างไปจากการเสนอผลงานวิจัยในแนวนอน

ปัญหาหรือข้อขัดแย้งที่สำคัญในการเสนอผลของการศึกษาวิจัยเชิงชาติพหุวัฒนธรรมนี้มีผลเนื่องมาจากการศึกษาวิจัยที่ได้ดำเนินการในองค์กร หน่วยงาน สภาพการณ์ที่มีอยู่ เป็นอยู่จริง ได้พบได้เห็นปัญหาที่แท้จริง ที่เป็นจริงในสังคมนั้น ผู้วิจัยได้สังเกตบุคคลที่ทำงานอยู่ในสถานที่แห่งนั้น ได้ดำเนินชีวิตจริงในสังคมนั้น ดังนั้นสิ่งที่เราพบ เราเห็น หรือผลของการศึกษาอาจจะให้ทั้งผลดีและผลเสียต่อบุคคลนั้น หรืออย่างน้อยอาจส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของบุคคลในองค์กรนั้น บุคคลที่ไว้

วางใจต่อเราหรือผู้วิจัยยอมให้ข้อมูลข่าวสารแก่เรา ทั้งนี้เนื่องจากความสนใจหลักของเรา คือ การพยายามที่จะบรรยายถึงสภาพการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง สภาพปัญหาที่แท้จริง ดังนั้นจึงอาจเกิดปัญหาขัดแย้งได้ว่าผู้วิจัยควรที่จะเสนอผลการวิจัยในลักษณะใด หรือเสนอผลงานอย่างไรเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงการกระทบกระเทือนบุคคล หรือสมาชิกของสังคมนั้นทั้งงานวิจัยอาจพาคนไปถึง Rainwater & Pittman (1976) ได้เสนอแนวทางออกของปัญหานี้ไว้ว่า ผู้วิจัยอาจจะศึกษาในเรื่องนั้นต่อไป แต่บุคคลที่เป็นแหล่งข่าว หรือแหล่งข้อมูลจะต้องได้รับการสงวนนาม ได้รับการปกป้องจากผู้วิจัย ซึ่งอาจเป็นการช่วยลบลบปัญหาดังกล่าวได้

บทสรุป

มีคำกล่าวว่างานวิจัยในแนวนอนใครก็ทำได้ถ้าได้มีโอกาสเข้าไปสัมผัสกับสังคมนั้น หรือเข้าไปอยู่ในสภาพการณ์นั้น ใช้เวลาสักระยะหนึ่ง ได้พูดคุยกับสมาชิกของสังคมสัก 2-3 คน จากนั้นก็นำมาเขียนเป็นรายงานเกี่ยวกับเรื่องที่ได้พบได้เห็น เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดเป็นจุดอ่อนอย่างหนึ่งของการนำชื่อวิธีการวิจัยศึกษาเชิงชาติพหุวัฒนธรรมไปใช้ บ่อยครั้งงานวิจัยหลายเรื่องที่ผู้วิจัยกล่าวอ้างว่าได้ใช้เวลาศึกษาวิจัยเรื่องนี้อยู่เป็นเวลาหลายเดือน แต่

ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นเป็นเพียงการสัมภาษณ์ หรือเยี่ยมดูสถานที่ 2-3 ครั้ง แล้วสรุปว่าเป็น งานวิจัยเชิงชาติพหุวรรณกรรม

ลักษณะเด่นของการศึกษาทางจำนนคือ ผู้วิจัยได้ใช้เวลาและได้ศึกษาในสภาพที่แท้จริงที่เป็นปัญหา หรือสภาพที่ปัญหาเกิดขึ้น ผู้วิจัยได้อยู่กับสภาพของสังคมที่มีความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา ผู้วิจัยได้เห็นว่ามียะไรที่กำลังเกิดขึ้น และพูดคุยกับบุคคลที่เห็นและอยู่ร่วมเหตุการณ์เดียวกัน ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ความรู้สึกซึ่งกันและกัน กระบวนการสังเกต การ

วิเคราะห์ มีการสังเกตแล้ววิเคราะห์ และส่ง ผลให้มีการสังเกตและการวิเคราะห์อีกครั้ง จนกว่าจะได้ผลสรุปสุดท้าย จากกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยได้เกิดความเข้าใจ บุคคลอื่น ความเข้าใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพื่อนมนุษย์ที่แยกกันอยู่ในแต่ละสังคม เมื่อเราได้ศึกษาสภาพการณ์ที่แท้จริงของโรงเรียน ของห้องเรียน จะทำให้เราเข้าใจสภาพธรรมชาติของผู้เรียน ของนักเรียน ทราบและเข้าใจ ปัญหาของครู ซึ่งผลการศึกษานี้สามารถที่จะนำไปสู่จุดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง ในสังคมได้ อย่างน้อยที่สุดก็ภายในตัวของ ผู้วิจัย หรือในกลุ่มของผู้วิจัย

หนังสืออ้างอิง

Cook, T. and Reichardt, C. (eds.). *Qualitative and quantitative methods evaluation research*. Beverly Hills, California : SAGE Publication Ltd., 1979.

Duigan, P. Ethnography: An adventure in interpretative research. *The Alberta Journal of Educational Research*, 27 (3), 1981.

Geertz, C. *The interpretation of culture*. New York : Basic Books, 1973.

Hutz, F.W. and Ramsay, M.A. The use of anthropological field methods in education. *Educational Research*, 3 (10), 1974, pp. 5-9.

Rainwater, L. and Pittman, D. Ethical problems in studying a politically sensitive and deviant community. *Social Problems*, 1964, 14, pp. 357-366.

Rist, R. On the application of ethnographic inquiry to education: procedure and possibilities. *Journal of Research in Science Edu Teaching*, 19 (6), 1982, pp. 439-450.

Shaeffer, S. Obstacles, standard, and ethics of qualitative research. in Supang Chantavanich (ed.) *Southeast Asian Regional Seminar On Qualitative Research*, Bangkok : Karn Pim Pranakorn Partnership, 1981.

Wilson, S. The use of ethnographic techniques in educational research. *Review of Educational Research*, 47 (1), 1971, pp. 245-265.